

Маргарыта Латышкевіч

Першая песня

Заканчэнне. Пачатак у №2/2020

А гонь жа, адрозна ад іх, не спыняўся. А Лель у прыскочку спускаўся з залітага вогненнай чырванню пагорка, змешваючыся з завеяй, гэтым разам адзін, сам-насам са снегам. Тыя воі, што спудзілі парэчанскіх коней ды падпалілі прыпасы, мусілі ўжо адступіць і вярнуцца за бяспечныя сцены. Двое з паляўнічымі рагамі, што заселі на пагорках, павінны былі рушыць разам на адзін з бліжэйшых хутароў, дзе іх чакалі.

І зноў быў снег вакол і снег пад нагамі, і сцюжа падціскала з усіх бакоў, а сівер рваў з плеч плашч. Лель колькі разоў аступаўся, правальваўчыся глыбей, але сяк-так выбіраўся, скіроўваючыся на ўнутранае чуццё. Нязмераныя снягі нагадалі яму бясконцыю снежную роўнядзь, пабачаную ці то на яве, ці то ў сне, і гэтаксама пелі за снегам, паступова аддаляючыся, рагі паляўнічых. Галасы камянёў усё яшчэ былі побач, змешваліся са снегам, з голасам завеі. Лель, змагаючыся з ветрам, ішоў на іх, ажно пакуль не выраслі наперадзе, быццам з-пад зямлі, цёмныя сцены за земляным валам. Скрозь сцюжу пахнула гніллю з рова за насыпам. Леля, напэўна, трохі закруціла завірухаю, і зараз давялося ісці ўздоўж вала, асцярожна намацаваючы шлях. Яго гукнулі са сцен, ён азваўся, спрабуючы перакрычаць завею. Захрыпеў, апускаючыся, мост, і Леля падхапілі пад рукі.

Воі, што выходзілі з ім, сапраўды вярнуліся раней, а вось ён, заблукаўшы, прыпазніўся, і таму ўсе баяліся горшага. Але, стомлены, змерзлы, Лель кінуў на ўсе распыты толькі пару словаў і ўрэшце паснуў, скруціўшыся каля цёплага ачага

ўпрост на падлозе. Прачнуўся, праўда, у горача натопленай і прыбранай святліцы, на пярынах, у чыстай кашулі, уккрыты посцілкамі ды скурамі. Ружана сядзела побач, залітая бляклым ранішнім святлом, і трохі трывожна ўглядалася яму ў твар. Пабачыла, што Лель не спіць, — і ўсміхнулася радасна і светла. Зноў парывіста абняла, ажно ў Леля заняло дыханне, і ад валасоў яе пахла палыном.

— У парэчанцаў, — расказвала Ружана, — падобна, разлад. На світанні, калі трохі ўлеглася завая, добрая палова войска знялася з месца ды адступіла.

— Калі гэта, вядома, не падман, — дадала яна, пазмрачнейшы. — З іх... станецца.

— ...не гэтым разам, — задуменна прагаварыў Лель. І выдыхнуў: тое адступленне азначала, што стары Сокаль дзеля жыцця адзінага сына дамоўленасць прымаў і адкладаў зброю. Гэта цешыла, хаця сабе рэшта парэчанскага войска, няхай ужо не такога шматлікага, заставалася ў ранейшым лагеры. На поўную аблогу сілаў ім цяпер не хапіла б, ды і прыпасаў, каб пацягнуць час, не ставала. Значыць, меркаваў Лель, яны паспрабуюць узяць князева селішча хуткім штурмам, паспаздзяваўшыся на нешматлікасць абаронцаў.

Сівыя старэйшыны, уласна, прыйшлі да таго ж меркавання і ў адзін голас прапаноўвалі не чакаць, пакуль заварушацца парэчанцы, а вывеўшы дружыну за сцены, напасці самім. Старэйшыя дружыннікі, аднак, маўчалі. Амаль усе яны, як і простыя воі, зараз мелі на панцырах мядзведжыя выявы і чакальна паглядалі на Леля, як бы прызнаючы за ім права вырашаць ды аддаваць загады.

Лель жа, які паспеў агледзець ваколіцу з адной з вежаў, адказаў разважліва і сцісла:

— Пачакаем.

Старэйшыны ад такога адказу заварушыліся здзіўлена і незадаволена: яны якраз-такі спадзяваліся, што малады вой захоча стрымгалоў уварвацца ў сечу. Такая нечаканая разважлівасць падалася падазронай, але дружына зараз прыслухоўвалася да Леля, а не да мудрых заможных старых мужоў, і ім воляй-няволяй давялося саступіць. Лель жа, падавалася, заставаўся па-ранейшаму спакойным, і разам з Ружанай праходзіў па сценах, аглядаў умацаванні, сачыў за падрыхтоўкаю да блізкага штурма. Ускрыквалі над цёмнымі дахамі званы, і на гэты покліч вялі і неслі нямоглых ды дзяцей — пад купал храма светлых бостваў. Тыя мірныя жыхары, хто мог утрымаць зброю, прымерваліся да дзідаў ды мячоў, іншыя заставаліся пад сценамі ды побач з умацаваннямі, неслі вёдры, рыдлёўкі, расчышчалі праходы ад начнога снегу і скідвалі яго ў гурбы — на выпадак пажараў.

Снег аблягаў сцены і звонку, за ноч паспеўшы засыпаць і роў, і земляны вал, уккрыўшы палі вакол тоўстай белай пярынай. Лель прыгадваў, як, прадзіраючыся праз гэтае покрыва ўночы, правальваўся то па калена, а то і па пояс. А бура вірвала ўсю ноч і, мусіць, намяла яшчэ болей мокрага рыхлага снегу.

Зрэшты парэчанцы ў гэтым пераканаліся першымі. І конніца іх, і пешыя воі вязлі ў сумётах, рассыпаліся, ламаючы строй, і станавіліся безабароннымі для лучнікаў на сценах. Двойчы яны ішлі на прыступ і двойчы былі вымушаныя адкаціцца, адступіць, пакідаючы на прымятым снезе сваіх параненых і забітых. Толькі тады, на сыходзе дня, Лель вывеў за сцены частку дружыны і апалчэння — тыя лёгка пайшлі па слядах патрапаных нападнікаў і разбілі парэчанскія шэрагі, дарма што тых усё яшчэ было болей.

Сам Лель быў з імі, побач з воямі, што неслі на панцырах раз'юшанага мядзведзя, а ягоную мянушку на вуснах, на манер баявога покліча. Бо ён быў, як ні круці, адным з іх. І стараўся, як мог, стрымліваць іх, калі бачыў, што вораг кінуў зброю. Бо ўсё яшчэ не хацеў забіваць, бо снег, зямля і дрэва патыхалі агідным салонам пахам, ад якога высыхала ў роце. Уздыхала сталь, уздыхаў вецер над брудным снегам, а вораны кружылі пад хмарамі, ленавата ўзмахваючы чорнымі крыламі. Над полем, літасціва ўкрываючы мёртвых, распаўзаўся мулкі зімовы змрок, і мароз мацнеў.

Гэта была перамога, хай за брудам, крывёю і стомай яе не было як адчуць. Не было як глядзець у вочы палонным, не было як глядзець на забітых, сваіх ці чужых, няважна. Мёртвых апалчэнцы, свецячы сабе паходнямі, збіралі, цягнулі па снезе, аддзяляючы мясцовых ад чужынцаў. Скідвалі на вазы, укрывалі рагожамі — каб не даставаліся воранам, — і некаторыя з апалчэнцаў не саромеліся пакінуць сякія-такія дрындушкі ад мёртвых сабе.

— А што?.. — шчыра падзівіўся мажны хлапец, калі Лель, заўважыўшы гэта, падляцеў і ўдарыў яго па руцэ, ажно вываліўся з кулака выпэцканы ў чужой крыві амулет.

— А то, — хрыпла прагаварыў Лель і, мусіць, быў у той час страшны, бо апалчэнец пабялеў і задрыжаў. — Пабачу яшчэ раз — зарублю.

— Пэцкаль, — сказаў апалчэнцу стары дружыннік. — А калі б твайго брата — так?

Гэта была перамога, але радасці не было. Лель знайшоў у парэчанскім лагеры мёртвую пакутніцкую галаву, насаджаную на піку ды выстаўленую на пацеху, і зняў яе, пераламіўшы дрэўка, завярнуў у чыстае палатно. Дружына забрала палатняны скрутак у селішча, у храм — адзінае суцяшэнне для князевай сям'і. З парэчанскіх уладароў, што распачалі смуту, Порвіда зарубілі, і ён сцёк крывёю яшчэ падчас першага штурма. Другі ж, гарбаносы даўгалыгі Спорнік, быў хаця і жорстка паранены, але жывы, і сядзеў на снезе, не звязаны нават, а скручаны.

— Чарнакніжнік паскудны! — злосна крыкнуў ён, павярнуўшы да Леля збіты да чарнаты твар. — Нелюдзь! Напусціў на дурня Сокаля чары, завею наслаў, бач! Праклён табе, гад нелюдскі, праклён табе ад усіх бостваў, светлых і цёмных!..

Дружыннік, што вартаваў яго, сярдзіта сунуў парэчанцу дрэўкам дзіды ў плечы — для постраху. Але той быццам не заўважыў, усё крычаў, праклінаў нелюдскія чары сарваным голасам нават тады, калі некалькі плячыстых дружыннікаў кінулі яго ў воз, каб везці за сцены. Лель, якому гэты крык нагадаў лямант старой ведзьмы ў каменным коле, сутаргавата павёў плячыма. Вартавы зірнуў на яго спачувальна і трохі вінавата.

— Нішто, — ціха адказаў Лель на гэты пагляд дружынніка. — Мяне пракліналі ўжо.

За сценамі і ў скляпеннях Спорнік ужо не крычаў, мусіць, выбіўшыся з сіл. Так і сталася, што з трох буйнейшых уладанняў Парэчча два страцілі ўладароў, а трэцяе, самае заможнае, — адзінага спадчынніка. Мудрыя сівыя старэйшыны ледзь не ў адзін голас вымагалі смяротных пакаранняў для палонных:

— ...каб яны і дзецям заказалі!

А Лелю думалася так: калі падсячы карань, той не дасць атожылкаў. Не будзе каму заказваць, ды і дзеці тыя не народзяцца. Ён сказаў гэта Ружане, у якой скруха ад бацькавай смерці перамешвалася з нянавісцю, але тая спачатку заўпарцілася. Давялося нагадваць ёй пра прошчу, ледзь не забітую даўняй чалавечай помстай, і тады Ружана, усё яшчэ хмурачыся, пагадзілася.

— Смерцю яны залёгка адкупяцца,
— заўважыла яна змрочна.

І змоўшыкаў вырашылі судзіць, склікаўшы люд. З'явіўся і стары Сокаль з малой дружынай, вывелі закаванага ў кайданы Спорніка, а замест Порвіда, што загінуў падчас штурмаў, прыехаў ягоны сын-падлетак, бледны і спуджаны. Ружана, старэйшая дачка свайго бацькі, сядзела на князевым месцы, Лель стаяў побач, а ўкруг былі воі з раз'юшанымі мядзведзямі на панцырах. Судзілі так: за парушэнне згоды і міру, за парушэнне братэрскіх клятваў, за смерць князя з дружынай, за спалення вёскі ды забітых парэчанскія ўладары мусяць сплаціць віру золатам і срэбрам. Спорніка з Порвідам прызнавалі зачыншчыкамі звады і каралі іх здраду, яшчэ і адрэзваючы на карысць княжага надзелы, на якіх тыя сядзелі спрадвеку. Порвідавых дзяцей, у бацькавай здрадзе нявінных, бралі на выхаванне ў княжы дом, і да паўналецця спадчынніка ўсе землі Порвідаў далучаліся да княжых. Старога ж Сокаля, які ад сваіх хаўруснікаў адкаснуўся і ля вытокаў звады не стаяў, каралі адно віраю, не краваючы ягоных зямель.

— А сын мой?.. — спытаў, хмурачыся, Сокаль. Ружана звузіла на яго вочы.

— Будзе нашым госцем, — адказала цвёрда. — Пакуль не паправіць здароўе.

Храмовыя жрыцы таропка запісвалі прысуд, сыпалі на чарнільныя радкі пясок, каб напісанае хутчэй высыхала. Пасля адзін са старэйшын прыкладаў да пергаментна княжую пячатку, умацоўваючы новыя дамоўленасці.

— Ты, — сказаў сівы парэчанец Лелю, калі ўсё закончылася. — Ты, значыць, свой уласны ганец? А кажуць яшчэ, быццам у мядзведзя пераварочваешся. Праўда?

— Людзі... многа чаго кажуць, — азваўся Лель унікліва, хаваючы пагляд. Сокаль нядобра ўхмыльнуўся, пашчываючы сівыя вусы.

— Які з цябе мядзведзь, малец, калі ты лісіца?

Сокаль, мусіць, хацеў абразіць. Лель толькі паціснуў плячыма.

— Што ж, — мовіў. — Часам і мядзведзю даводзіцца быць лісіцай.

Напрыканцы той зімы, калі захлынулася парэчанская навала, ён часта сніў востраў на возеры. Зноў з дзікіх скалаў узрасталі стромкія вежы, і чайкі крычалі над белымі ветразямі, раскіданымі па вадзе, а за мастом, сплеценым не са святла поўні, але з рэчывага, шумела мястэчка. Уздыхалі пад ветрам дубы на ўзгорках, і працягвалася прамая, як страла, бітая дарога, тракт на захад, дзе асляпляльна ззяла золата і барва.

І трэба было ісці туды, крок за крокам, а дарога разгортвалася ўсё далей, пела і клікала голасам вялікай ракі. Голасам струнаў. Голасам песні.

У такіх снах ценом прамінаў нехта яшчэ — падаецца, працягні руку і сягнеш, —

але заставаўся незаўважаным, назіраючы здаля. Лель прачынаўся сярод ночы, разбіты, з цяжкай галавой і з горкім адчуваннем уласнай самоты, закінутасці. Пасля зноў засынаў, і крочыў па верасовых пустках, і спыняўся, пабачыўшы дым ад вогнішча над узгоркам. Верасовае мора атачала яго, хвалявалася пад ветрам, і Лель плыў па ім да самай раніцы, плыў, непапраўна аддаляючыся ад узгорка з вогнішчам, адкуль — ён ведаў — за ім сачылі.

Удзень ён ніколі не быў адзін, бо ўсё і ўсе патрабавалі ўвагі, умяшальніцтва, дзеяння або слова. Трэба было адбудоўваць вёскі, спаленыя нападнікамі, клапаціцца пра асірацелыя сем'і, панаўляць умацаванні, у тым ліку і рукамі палонных. Па старым князю справілі трызну, а разам з тым — і па ўсіх, хто загінуў пад сценамі, сваіх ды чужых. Побач з селішчам на рачным беразе вырас курган, нагадваючы пра сечу, што адбылася тут, і ўвесну зямля абрасла касматай травой.

Лель з Ружанаю зноў выязджалі на паляванні — не столькі нават каб здабыць дзічыну, а проста каб пабыць разам, падалей ад цікаўных вачэй. Надзіва хораша было ехаць, пусціўшы коней побач, так што верхнікі краналіся каленямі, і слухаць малінавак у мокрым ад начнога дажджу бэзе, п'янікі і звадлівымі. Пад шатамі дубоў яны прыпыняліся, і пад шатамі дубоў Ружана ўпершыню, яшчэ дрогімі вуснамі пацалавала Леля — і гэта п'яніла не горш за бэзавы водар. За адным пацалункам былі іншыя, больш упэўненыя, больш смелыя, і яны радаваліся, бо былі жывыя і любілі адзін аднаго.

Яны пабраліся шлюбам у самым пачатку наступнага лета. Галасы званоў над цёмнымі дахамі разліваліся шырока і радасна, а ў храмавых залах, упрыгожаных зялёнымі галінкамі, запальвалі агні. Па вузкіх крывых вуліцах ішлі людзі — і пелі, уплятаючы, быццам кветкі ў вянок, імёны Ружаны і Леля ў старадаўнія шлюбныя песні. Маці Ружаны ўсміхалася, можа, упершыню за доўгі час, абвязваючы рукі нявесты і жаніха чырвонай стужкай, асяняла абаіх ахоўным знакам, абводзіла разам са жрыцамі ўкруг драўляных статуў светлых бостваў.

А на барвовых княжых сцягах зараз станавіўся дыбка касматы мядзведзь, і Леля называлі князем ды ўладаром — дарма што сам ён асаблівага ўладарства ў сабе не адчуваў і моршчыўся ад кожнага паважлівага «васпане».

З новымі тытуламі, аднак, прыходзілі новыя клопаты — надзіва многа, і з кожным днём усё болей. Лель замірыўся з Сокалямі: малады спадчыннік вярнуўся дамоў ранняй восенню, і ў хуткім часе заручыўся з адной з Ружаніных малодшых сясцёр, шэравокай і ўсмешлівай. Падтрымка заможных Сокалей і іх немалой дружыны паўплывала на іншых парэчанскіх уладароў, якія прысягалі новаму князю на вернасць. Адных змусілі да таго неўраджаі ў парэчанскіх землях, другіх — страх расправы пасля няўдалай смуты. Іншыя ж скарыліся хутчэй перад байкамі пра ваяра-чарадзея, які ўночы, па чутках, блукаў у мядзведжай шкуры.

Праз год усё Парэчча было пад Лелевай уладай — і пад яго ж адказнасцю.

Зямель і людзей, якія патрабавалі ўвагі, большала. І Лель кеміў: сувязь між усімі імі — гэта ключ да еднасці. А таму па ягоным загадзе пракладалі дарогі, пранізваючы прастору, вырубваючы, дзе трэба, лес або прарэзваючы ўзгоркі. Сам жа Лель усё яшчэ сніў замак на возеры і шлях на захад, абсаджаны дубамі, і марыў пра гэта, хаця дзённыя клопаты засланялі мроі.

У старым князевым селішчы было цесна, крывыя вуліцы ды гнілыя дошкі навявалі смутак. Пасля апошняй навалы самі драўляныя сцены падаваліся не дужа

надзейнымі, ды і пажары прыдараліся часта, і тады агонь з лёгкасцю перакідваўся з будыніны на будыніну. Вандроўныя майстры, умельцы, што сцякаліся да княжага двара, разгортвалі перад Лелем скруткі з накідамі ды планамі, прымервалі свае прыдумкі да наваколля. Разам з імі, спрачаючыся, Лель схіляўся над мапамі, вымяраў, падлічваў, спрачаўся ўголас.

— Азёрны замак, значыць? — пытала Ружана з усмешкай. Яна чакала іх першынца, і пераносіла цяжарнасць не лепшым чынам: адчувала слабасць ды санлівасць, стала бледнаю і задумлівай і часта плакала. Лелю, які з трывогаю назіраў за гэтым, падавалася, быццам гэта старыя вузкія вуліцы ды цесныя каморкі ціснуць на яе, выцягваюць сілы. Усе бязладныя драўляныя збудаванні даўно аджылі сваё, а час бег, вымагаючы нечага новага, лепшага, нечага яшчэ нябачанага.

І старое, каб даць дарогу новаму, мусіла сысці.

Лель ездзіў са сваімі майстрамі на поўнач, да некалі заклятага возера. Там кіпела праца, туды звозілі камень, метал і дрэва. Мясцовыя дубы Лель ашчаджаў, спрабуючы захаваць векавыя дубровы, дзе магчыма, і дрэва везлі збольшага з недалёкай пушчы, вырубавы хвой. Майстры — цесляры, муляры, кавалі ды іншыя здатныя людзі — працавалі старанна: ім, калі замак будзе пабудаваны як належыць, Лель абяцаў аддаць асобнае ўладанне без уладара, вольнае селішча на дальняй мяжы. Таму дзеля свайго будучага прытулку яны завіхаліся над чужым з усім дасяжным умельствам.

Зноў быў верасень — мусіць, чацвёрты з тых, што Лель правёў тут. Ён павольна ехаў ад азёрнага берага, дзе кіпела работа, вяртаючыся дамоў, да Ружаны і сына, які толькі пачаў хадзіць. Едучы, паглядаў на скалы пасярод воднай гладзі — тыя патроху перайначвалі свой прыродны выгляд, прымалі новае, чалавечкам задуманае аблічча. Срэбраны спеў камянёў плыў па вадзе, а шапаткія дубы на ўзгорках гублялі залатое лісце, і тое плыло, гушкаючыся на азёрных хвалях, быццам чоўнікі. Лель заглядзеўся на вадзі і не адразу зразумеў, што конь стаіць на дарозе, фыркаючы, б'е капытом і не кранаецца з месца. Ён зірнуў на ўзбочыну, куды конь баязліва касіў вільготным вокам, і пабачыў, задыхнуўшыся ад неспадзяванасці, беллага ваўка, што моўчкі стаяў там, быццам чакаючы. А можа быць, і сапраўды — чакаючы.

Словы застраклі ў Лелевым горле, і ён таропка спешыўся. Воўк кінуў яму, быццам добраму знаёмаму, развярнуўся і знік у зарасніках. А Лель рушыў за ім, не шкадуючы ні багатага плашча, ні шытага золатам адзення. І зноў, падавалася яму, свет вакол зыбаўся, і зноў сыходзіліся ў адну кропку няпэўнасць і прадвызначанасць, а голас блізкай прошчы звываў усё гэта ў адну дрогкую ніць. На імгненне Лелю падалося, быццам ён зноў крочыць між хваляў верасовага мора, і гудуць пчолы, і вецер напоены мёдам, а сам ён проста шчэпачка, падхопленая ўладнай вадой, кропля расы на срэбранай ніці павуціння.

А воўк бег наперадзе, час ад часу аглядаючыся, як бы ўпэўніваючыся, ці ідзе Лель следам. Лель ішоў, прадзіраючыся скрозь зараснікі, аслізаючыся на гліністых схілах, спатыкаючыся аб карчажыны. Ішоў доўга, выбіваючыся з сіл, але нарэшце шлях іх, ваўка і чалавека, абарваўся. Воўк прыпыніўся на пагорку пад разложыстым дубам, які глядзеў на возера, на вялікую будоўлю, падобную да чалавечага мурашніка. Лель, аціраючы рукавом твар, акінуў вачыма возера ўнізе, а калі зноў зірнуў на ваўка, таго побач больш не было. Замест яго стаяў Йурай,

да дробачкі такі самы, як і колькі гадоў таму. Сціплы дарожны плашч гэтаксама ўкрываў плечы музыкі, а на спіне яго ў скураным чахле ўладкавалася залацістая лютня.

— Ты... — вымавіў Лель дрогкім голасам. Лютніст нахіліў светлую галаву, дзынкнуўшы завушніцай.

— Я, — гукнуўся спакойна. Лель перарывіста ўздыхнуў. Яму падавалася, што, сустрэўшыся, ён засыпле лютніста пытаннямі. Тыя і праўда круціліся на языку, але не зляталі, і нешта сціскала горла, і горыч расплывалася ўнутры. Хай Лель і памятаў, што народ курганаў яшчэ доўга не зможа жыць тут, як раней, бо парэшткі халоднага жалеза ўсё яшчэ застаюцца ў зямлі і вадзе, але чалавечая будоўля ў гэтых мясцінах, мусіць, усё роўна падавалася не-людзям нахабным захопніцтвам.

І Лель мучыўся, хмурыўся і не знаходзіў патрэбных словаў. А Йурай, быццам не заўважаючы таго, прыглядаўся да возера, да агнёў, што адзін за другім успыхвалі на берагах, апярэджваючы блізкі змрок.

— Замак на возеры, — прагаварыў лютніст нараспеў, быццам спрабуючы словы на смак. — Вежы і зубцы сцен над самай вадой, белыя ветразі і белыя крылы чаек, і люстраная вада, і дубовыя пагоркі вакол. Умацаванне межаў, запалохванне ворагаў, гняздо слыннага роду на доўгія стагоддзі. Усё, што заўгодна. Можа быць, яшчэ і сад дзесь ва ўнутраным дворыку. Можа быць, нават вішнёвы.

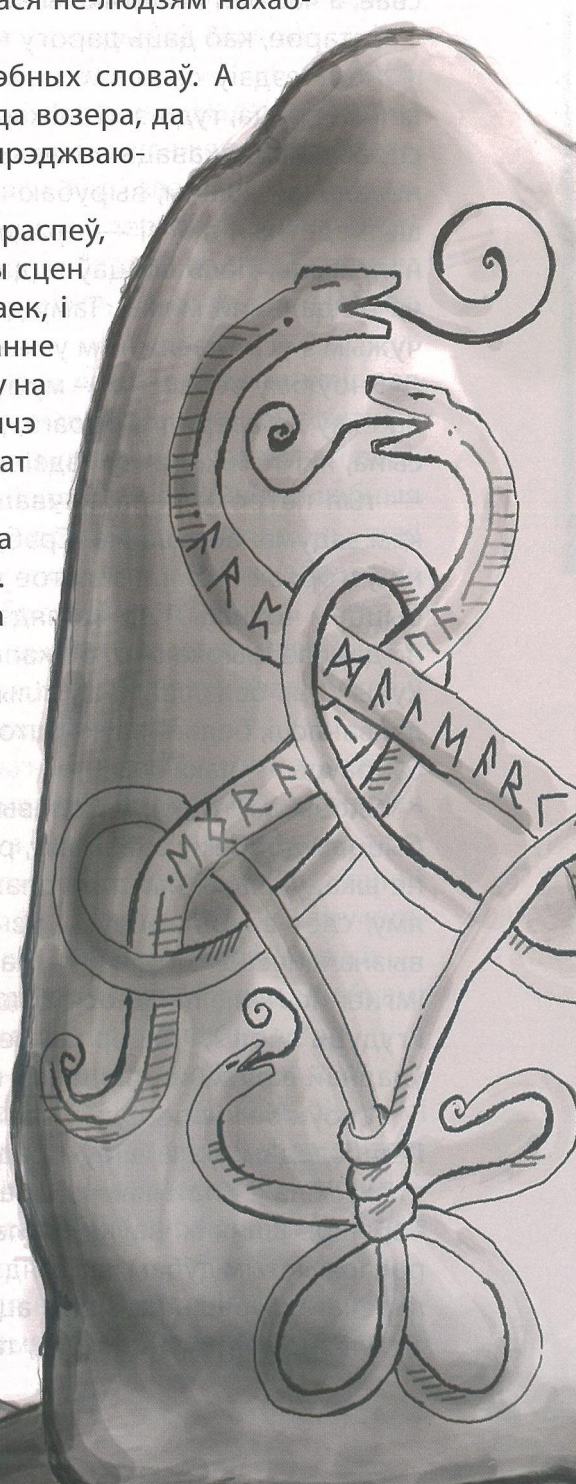
— Аднак, — лютніст рэзка павярнуў галаву да Леля, і завушніца знічкаю бліснула ў ягоных валасах. — Што ты будзеш рабіць з нашай прошчай, Алелька Мядзведжае Вушка?

Лель кашлянуў і адвёў пагляд. Ён сапраўды многа думаў пра прошчу апошнім часам: некаторыя майстры, што працавалі на будоўлі, раілі зрынуць камяні, разбіць іх ды скарыстаць у фундаменце. Але Лель добра памятаў лютніставыя словы пра тое, што жывыя камяні сваім спевам спавіваюць і закалыхваюць нешта папраўдзе страшнае, нешта, што без голасу прошчы абудзіцца і вырвецца на свабоду. Ды і сам ён не ўяўляў гэты кут, гэты край без срэбраных галасоў-ніцей, што цягнуліся ад каменных колаў.

— Я не хачу нішчыць... — загаварыў Лель, але Йурай сурова перарваў яго:

— Але ты нішчыш. Збіраешся, прынамсі.

— Ты атрымаў збаўленне ад праклёну, — загаварыў лютніст пасля кароткага маўчання. — Ты атрымаў славу ды пашану. Каханне ды багацце. Але гэта недастаткова.

— ...ці не так, чалавечае дзіця?..

Лель, устрывожаны, прыглядаўся да лютніста і спытаў, агаломшаны здагадкай:

— Ты... гэта прадбачыў? Усё гэта... пабачыў скрозь чары свае?..

Йурай усміхнуўся — вострай ваўчынай ўсмешкай.

— Можа быць, — адказаў з'едліва. — Можа, я пабачыў усё гэта і нават болей, увесь твой шлях, да самага канца. А можа быць, я сам стварыў цябе, вылепіўшы з нязграбнага кавалка гліны нешта, хоць аддалена падобнае да героя песні.

Лютня ў чахле ў яго на спіне ціхутка ўсхліпнула, і Йурай замаўчаў, падціснуўшы вусны і хмурачыся. Лель хмурыўся таксама, сапраўды пачуваючы сябе бязвольнаю глінай пад рукамі майстра, шчэпкай, падхопленай бурліваю плыню. Або — часткаю нечай казкі.

Так жа ён некалі казаў, гэты языкаты лютніст. Іхнія песні абрастаюць плоццю ў свеце пад зорамі. Трохі ўмельства, трохі живога ўяўлення, трохі музыкі — нічога складанага, па вялікім рахунку.

Самае тое, каб паказаць сваё ўмельства на спаборніцтве прыдворных паэтаў.

— ...таму і сышоў тады, — прагаварыў Лель, халадзеючы ад асэнсавання. — Каб... не замінаць уласнай песні. Каб не блытацца ў сваіх чарах. Каб тыя разгорталіся самі.

Лель выдыхнуў і прысеў на адзін з выгінастых дубовых каранёў, абхапіў галаву рукамі. Дзіўна было разумець, што нехта асцярожна і ўмела скіраваў усё тваё жыццё так, як хацеў, сплятаючы мудрагелісты ўзор па ўласнай прыхамаці. Йурай, падумаўшы, апусціўся побач і вельмі чалавечым жэстам раптам пачухаў патыліцу. Лель пакасіўся на яго і засоп. Іншая здагадка прыйшла яму ў галаву.

— Калі ты прадбачыў усё на свеце, — прагаварыў ён павольна. — Калі... вылепіў мяне па сваім разуменні. Калі ведаеш усе мае рашэнні наперад, дык чаму тады сёння з'явіўся тут, пытаючыся пра прошчу?

— Прадбачанае не заўсёды прадвызначана, — адказаў Йурай глуха, калупаючы зямлю нажом высокага бота. — А прадвызначанае часам не атрымліваецца прадбачыць.

— І... — дадаў ён. — Я меркаваў... Дакладней, спадзяваўся...

Лель недаверліва прыўзняў брыво і ўдакладніў, пераймаючы тон лютніста:

— Спадзяваўся? На чалавечага сына-ат?

— На лепшае, — змрочна сказаў Йурай. — Як... дурань.

Яны памаўчалі, і лютніст глядзеў на возера з сумнай асуджанасцю. Лель прыгадаў верасовыя хвалі, адзеленыя ад іх гадамі, і пагорак над пусткамі, і зялёны агонь. А яшчэ — хлеб і мёд, раздзелены ў каменным коле.

Калі б і зямлю можна было раздзяліць гэтаксама, па-сяброўску, без крыўдаў.

— Я б ніколі не стаў разбураць вашыя прошчы, — мякка сказаў Лель. Йурай недаверліва скасіў на яго вочы. Ён, лютніст, бачыў тут замак, прагаварыў Йурай ціха. Замак, пабудаваны рукамі людзей, замак на азёрным астраўку з чароўнымі камянямі.

— ...замак, што з'явіцца па тваім загадзе.

— Я бачыў яго таксама, — азваўся Лель, і бровы ў Йурая недаверліва прыўзняліся. — Але клянуся, я не стану нішчыць саму прошчу. Я хачу, каб яна засталася. Каб вы... заставаліся. Часткаю новага, але жылі.

Ён працягнуў лютністу руку.

— Клянуся, — паўтарыў.

Йурай акінуў яго ўважлівым паглядом і раптам крывенька ўсміхнуўся.

— Што ж, — мовіў, падумаўшы. — Клятва ёсць клятва. Адгэтуль і давеку, князь Аленька Мядзведжае Вушка.

Гэты зварот змусіў Леля сцэпануцца — нібы ў твар дыхнула пранізлівым сіверам. Прыгадалася тое, што лютніст некалі распавядаў пра чары і казкі, — і на сэрца апусціўся нядобры цяжар прадачування. Калі колькі год таму Йурай сышоў, каб не замінаць уласнай казцы, дык ці не значыла ягонае вяртанне сёння, што песня прапета да канца, а казка — расказана?..

— Не бойся, — прагаварыў Йурай, мусіць, угадаўшы Лелевы думкі. — Гэта ж толькі першая песня. Далей будзе болей, вясёлых і сумных. Многа-много песень. Ажно пакуль...

Йураева лютня зноў ледзь чутна падала голас у чахле ў яго на спіне, быццам адгукаючыся на тонкі звон завушніцы.

— ...ажно пакуль?.. — занепакоена перапытаў Лель, думаючы пра Ружану і іх сына з такімі ж упартымі бровамі, як у маці. Лютніст паціснуў плячыма.

— Ажно пакуль доўгая дарога не закончыцца, — адказаў супакойліва. — Ажно пакуль ты не знойдзеш спачын. Кожнае падарожжа аднойчы заканчваецца, братка. Кожнаму герою патрэбны спачын. Але гэта будзе яшчэ не хутка, вер мне. Я бачу.

Лель не вытрымаў — засмяяўся: ён, аказваецца, і забыў, наколькі шматзначна лютніст умеў вымаўляць гэтае простае кароткае слоўца. Зрэшты, Йураева ўпэненасць суцяшала. І хораша было сядзець на дубовым пагорку над возерам, быццам пераводзячы дух, рыхтуючыся да вялікай дарогі. Мусіць, нідзе няма такога адпачынку, як пад шатамі разложыстых дубоў.

— Дай толькі часу, — гарача гаварыў Лель. — Вось пабудуемся, а там — прыходзь паглядзець. Замак будзе як мае быць, не нейкія там трухлявыя хароміны. Прыйдзеш?..

Яны сустрэліся вачыма, і Лель асёкся, бо лютніст павольна і сумна пахітаў галавой.

— Ясна, — прагаварыў Лель ломкім голасам. Пацёр лоб засяроджана і, варухнуўшы бровамі, папрасіў асцярожна: — А можаш зайграць мне... ну, тую песню? Першую?..

Йурай згодна нахіліў галаву і звыкла, у некалькі ўмелых рухаў вызваліў лютню з чахла. Залацісты бок інструмента ўспыхнуў у барве захаду, а тонкія пальцы лютніста ўладна леглі на струны.

— Я пеў яе на Кургановым Полі, — мовіў Йурай. — Пры княжым двары. Але... мяркую, гэтай песні больш пасуюць дубовыя ўзоркі і гэтае возера.

Лель сеў лацвей, падпёршы падбароддзе кулаком. Апусціў павекі і слухаў, а слухаючы — бачыў, як разгортваліся перад ягоным унутраным зрокам верасовыя пусткі, як верасовае мора ленавата калыхалася пад ветрам.

І падавалася: не вецер калыша травы, а верасы, самі сабою гайдаючыся, прыводзяць у рух цёплае, настоенае на густым мядовым водары паветра.

І звянец — быццам струны пад дотыкамі музыкі.

Ліпень 2019,

Мінск

Ілюстрацыі: Маргарыта Латышкевіч

